

Výzkum etických dilemat hodnot
a principů sociální práce

Doporučení pro aktualizaci či vydání
Etického kodexu sociálních pracovníků ČR

Mirka Nečasová
Zdeňka Dohnalová
Robert Trbola

VÚPSV, v. v. i. Praha
výzkumné centrum Brno
2020

Vznik tohoto odborného materiálu byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na období 2018-2022.

Vydal Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v. v. i.
Dělnická 213/12, Praha 7, 170 00
Tisk: VÚPSV, v. v. i.

<https://www.vupsv.cz>

Doporučení pro aktualizaci či vydání etického kodexu sociálních pracovníků ČR

Níže v textu předkládáme doporučení pro aktualizaci či vydání etického kodexu sociálních pracovníků ČR (dále také jako etický kodex, popř. nový etický kodex sociálních pracovníků). Tato doporučení jsme vyvodili na základě několika fází výzkumu etických dilemat, hodnot a principů sociální práce. Před zahájením výzkumu jsme si položili hlavní výzkumnou otázku ve znění: Jaká etická dilemata sociální pracovníci řeší v praxi a jaké etické hodnoty a principy vnímají jako zásadní? Zvolili jsme smíšenou výzkumnou strategii na základě konceptualizace klíčových pojmů z hlavní výzkumné otázky. Kvalitativní část výzkumu byla realizována formou polostrukturovaných výzkumných rozhovorů se sociálními pracovníky z různých oblastí sociální práce. Dále jsme realizovali fokusní skupinu, do které jsme přizvali experty z řad sociálních pracovníků. Proběhl také jeden workshop se zástupci vzdělavatelů v oblasti sociální práce. Kvantitativní část výzkumu byla uskutečněna prostřednictvím online dotazníků.

1/ První doporučení považujeme za signifikantní. Spočívá v jednoznačném určení statusu, funkcí a závaznosti nového etického kodexu sociálních pracovníků. Jako klíčové vidíme zodpovězení dvouhlavňové otázky: Jaké je poslání nového etického kodexu sociálních pracovníků a co má tento kodex českým sociálním pracovníkům přinést? Pro zodpovězení této otázky doporučujeme realizovat kampaň mezi sociálními pracovníky, která by byla zaměřena právě na vysvětlení nového konceptu etického kodexu (sociální sítě, www stránky, workshopy, zapojení profesních a vzdělávacích asociací).

2/ Poté doporučujeme vyzvat sociální pracovníky a zástupce vzdělavatelů v sociální práci, aby participovali na vytvoření textu nového etického kodexu. Popř. je důležité zapojit je do přípomínkového řízení, aby měli možnost poskytovat zpětnou vazbu. Někteří z účastníků smíšeného výzkumu navrhovali, aby na procesu vzniku nového etického kodexu participovali také zástupci spolupracujících pomáhajících profesí, management organizací, kde je sociální práce realizována, a rovněž zástupci klientů a veřejnosti.

3/ V samotném textu nového etického kodexu by měly být explicitně vysvětleny základní používané pojmy a jasná deklarace vymezení sociální práce jako teoretické i praktické disciplíny v prostředí české sociální práce (viz aktuální znění mezinárodní definice sociální práce). Uvědomujeme si nejednoznačný výklad některých pojmů, který reflektují různí autoři a jež se prokázal i na základě analýzy dat smíšeného výzkumu. Doporučujeme proto, aby tvorba nového etického kodexu byla provázena praktickými semináři a workshopy, které by byly zaměřeny na seznámení s příklady konkrétních obsahů klíčových hodnot a na jejich domýšlení na příkladech z různých oblastí praxe sociální práce. Podobně by bylo možné přiblížit a domyslet definici sociální práce (aby přirozená mnohoznačnost výkladu pojmů v oblasti etiky a hodnot nepředstavovala významnou bariéru při uplatnění etického kodexu).

4/ Při koncipování obsahu nového etického kodexu doporučujeme sledovat nové trendy v sociální práci. Pozornost je podle nás nezbytné věnovat nejen pravidlům etického chování ve vztahu ke klientovi, ke svému zaměstnavateli, ke kolegům, ke svému povolání a odbornosti, ke společnosti, což je jistě důležité a tyto body jsou částečně reflektovány v Etickém kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR (2006), ale také k sobě samému. Souhlasíme totiž s tezí Kopřivy (1997), že hlavním nástrojem v práci pomáhajícího pracovníka je jeho osobnost. Osobnostní nastavení považují sociální pracovníci, jak víme z výsledků smíšeného výzkumu, za důležitější než formální etický kodex. Na tuto skutečnost by podle našeho názoru nový etický kodex mohl reagovat sdělením o nutnosti sebezpečí, zodpovědnosti k sobě samému a zdůvodněním potřeby celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků v postmoderní době, která se odráží i v nejasné identitě profese sociální práce.

5/ Při přípravě nového etického kodexu je vhodné mít na paměti široký záběr sociální práce a je třeba reflektovat např. i zdravotně-sociální práci, či školskou sociální práci. Nenacházíme jiné cesty než zachovat jistou míru obecnosti se zdůrazňováním charakteristik společných pro profesi sociální práce napříč celým spektrem (i proto považujeme za důležité na počátku uvést definici sociální práce – viz výše). Účastníci participující na smíšeném výzkumu se přikláněli k prakticky orientovanému kodexu, který by se mohl stát průvodcem jejich praxe v otázkách a dilematech obsahujících etickou dimenzi. Navrhujeme tedy vytvoření dvou dokumentů: obecněji koncipovaného etického kodexu a praktičtěji zaměřeného výkladu základních bodů kodexu (bez ambice působit jako vyčerpávající manuál, který postihne detaily nebo velké množství různých oblastí praxe).

6/ Sociální pracovníci ve výzkumu kladně reflektovali možnost využívat situačního přístupu s respektem k dodržování procedurálních pravidel, která modifikují tak, aby mohli naplňovat cíle sociální práce. Tento aspekt sociální práce by měl být v novém etickém kodexu reflektován. V klíčových otázkách ovšem vidíme jako podstatné vyjádřit jednoznačné stanovisko (týkající se klíčových hodnot, např. hodnoty lidské důstojnosti), které může mít potenciál usnadňovat sociálním pracovníkům jejich práci.

7/ Rovněž doporučujeme v textu nového etického kodexu uznat a ocenit náročnost práce sociálních pracovníků, která může být mnohými nedoceněna a nepochopena (viz např. Dohnalová, Nečasová, Trbola, 2019). Sociální pracovníci volají, jak ukázaly výsledky smíšeného výzkumu, po větší systémové podpoře. Uvědomujeme si, že v etickém kodexu by tato forma podpory byla vyjádřena ve spíše symbolické rovině, nicméně i tato skutečnost by mohla být jedním z kroků posílení prestiže sociální práce z perspektivy samotných sociálních pracovníků, jejich blízkých, klientů, ale i zástupců veřejnosti, kteří se s tímto kodexem obeznámí.

8/ Posílení prestiže sociální práce v českém prostředí by mohla dopomoci také inspirace ze zahraničních profesních etických kodexů sociálních pracovníků – např. ze Švédska či Kanady. Dané etické kodexy by svojí strukturou (uvedení klíčových hodnot a z nich vyplývajících principů) i důrazem na praktické objasnění mohly být inspirací využitelnou v České republice.

9/ Doporučujeme rovněž zaměřit se na vzdělávání budoucích, ale i současných sociálních pracovníků v oblasti profesní etiky, neboť tato oblast byla ve výzkumu účastníky hodnocena poměrně kriticky. Ve spolupráci např. s Asociací vzdělavatelů v sociální práci by bylo vhodné vytvořit modifikovaný model výuky etiky na školách sociální práce, který by více refletoval témata aplikované, respektive profesní etiky a rozšiřování náhledů na nejednoznačné situace. Do výuky etiky by bylo možné zapojit výuku etiky v obrazech (za pomoci nahrávek obtížných situací a různých náhledů na ně) nebo interaktivní způsoby vyučování. Máme na mysli např. počítačový program, který by uživatelům nabízel modelové situace z oblasti sociální práce – třeba určitá etická dilemata, jež mohou znát praktici ze své praxe a studenti ze svých praxí. Uživatelé by museli volit z nabízených možností a tím by měnili dějovou linku a posunovali děj dále. Tento způsob práce by podle našeho názoru mohl posílit vhléd do komplexnosti životní situace klientů sociální práce a představu variant možných řešení. Myslíme si, že tato forma vzdělávání má potenciál oslovit budoucí i současné sociální pracovníky svou moderní a zábavnou formou.

Seznam použitých zdrojů

DOHNALOVÁ, Z., NEČASOVÁ, M., TRBOLA, R. 2019. Vybrané bariéry inkluze sociálních pracovníků do multidisciplinárních týmů se zaměřením na vztah sociální pedagogiky a sociální práce. *Sociální pedagogika/Social Education*, 7(2)/2019, s. 69 - 84.

Etický kodex Společnosti sociálních pracovníků. 2006. Praha: Česká společnost sociálních pracovníků.

KOPŘIVA, K. 1997. Lidský vztah jako součást profese. Praha: Portál.